

A „hazátlan bitang” hősi halála.

Írta: Dr. Kadosa Marcel.

*Des ausgesprochenen Wortes Sinn wird auch vom Vieh erkannt:
Es ziehn, wenn's anbefohlen ward, wie Boss, so Elephant.
Errathen ivird, was Keiner noch aussprach, von klugen Leuten;
Gibt doch Verstand die Fähigkeit, Geberden recht »u deuten.*

(Fritze: Indische Sprüche aus dem Sanskrit)

I.

Nincsen olyan rejtett kis mag sehol a társadalmak, a politikák, a felekezetek és mindenféle néven nevezett törekvések mélységeiben, amely e rettentő nagyságú világtűz melegétől ne várná a kikeltét és nagyra növekedését. Az emberi optimizmus legvigasztalóbb jelensége, hogy ekkora nagy bajban minden vágyakozás rózsásnak látja a jövőndőt. A vallásosság és az atheizmus, a klerikalizmus és a szabadkőművesség, a reakció és a progresszió, de még ennél kisebb képletek, le egészen a badarságokig és kócos extravaganciáig: mind azt reméli, hogy a háború után – akkor fog neki megvirradni! A súlyos betegségben lévőnek az ismeretes optimizmusa ez, amely elhiteti a szenvedővel, hogy csak meg kell gyógyulnia, akkor új élet és a boldogulás tökéletessége várakozik reá!

Sehol se beszélnek azonban annyit a jövőndő várható alakulatairól, mint a szocializmus, az Internacionálé területein. Az ellenséges táborból örömujjongások hangzanak, többé-kevésbé leplezett káröröm vigyorgásai vagy kenetteljes hangjai a diadal-maskodásnak. A saját táborban pedig izgatott keresés, tanácskozás és tanácstalanság, helyenként konfúzió és marakodás: a vajúdásnak és új dolgok születésének teljes képlete. «Vége az internacionalizmusnak, vége a nemzetközi szociáldemokráciának!» kiabálják amazok. «Nem történt semmi! Az internacionálé erősebb, mint valaha!» harsogják emitten a makacs igazándság prókátorai. És ha amazok nevetségesek, emezek nem kevésbbé azok. Hajszálla megismételik annak a borára büszke korcsmárosnak

az esetét, akivel pajkos vendégei megkóstoltatják a titokban ecettel kevert messzelyt, hogy mi baja van ennek a bornak? És ő a kóstoló hörpintés után a világ legtökéletesebb meggyőződésének a hangján jelenti ki: «Nincs ennek a bornak semmi baja!»

Mi történt itt tulajdonképpen?

Látszólag óriási debacle, gyászos összeomlás, mint ahogyan *amonnét* ujjongják. De ez valóban nem történt. *Ez* nem igaz! De nem igaz az se, hogy semmi se történt. Valami igenis végbement itten. Az ment végbe, hogy a valóság, amely már régen az volt és amely réges-régen néki meg nem felelő frazeológia köpenyegébe burkoltan el volt rejtve az önállóan nem gondolkodók, a saját szemükkel nem látók tekintete elől: most egyszerre leplezetlenül mutatkozott meg az egész világnak. A későbbi idők dolga, hogy a két felekezet közül melyik lesz diadalmas, az-e, amely ismét reá akarja húzogatni azt a régi takarót, vagy az-e, amely azt mondja: igenis, nem szegy éljük: ez a valóság és ez így szép, ezt így szeretjük és azt akarjuk, hogy maradjon is így továbbra, ne fődjük be újra azzal az elvásott és keresztül-kasul mely ette frazeológiával.

Hogy ebben a küzdelemben melyik lesz a győztes, ezt csak a próféták tudják, mi pedig jövőmondással nem foglalkozunk. De mivel e pillanat alkalmas arra, hogy mindenki tisztán lássa a dolgokat, meg akarjuk rögzíteni azokat a tényeket, amelyeknek összehatása a dolgok valódi képét mutatja.

II.

Mi az az Internacionálé? Ez a kérdés nem fölösleges. Mert *legalább* két munkás-internacionálé van és a kettőt mindkét oldalon, az Internacionálé ellenségeinek és barátainak az oldalán is össze szokták és össze *akarják* téveszteni. Az egyik Internacionálé: a politikai, a másik a gazdasági. Az Internacionálé ellenségei örömmel mutatnak rá, hogy megbukott az Internacionálé és tévedésből vagy szándékosan a munkások gazdasági Internacionáléját tárják a szemek elé, mint hogyha az bukott volna meg, vagy mintha csak egyféle Internacionálé volna. Az Internacionálé hivei viszont, amikor a politikai Internacionálé bukásáról van szó és ez ellen akarnak védekezni, akkor a gazdasági Internacionálét jelentetik meg, mondván: nevetséges azt hinni, hogy az életküzdelemnek ilyen nélkülözhetetlen eszköze, ha egyszer megvan, elmúlhassek.

És valóban igazuk is van. A *gazdasági* Internacionálé egyáltalában nincsen érintve azok által a tények által, amiknek itt szemtanúi voltunk. Egészen bizonyos, hogy minden ország munkássága a saját életérdekében tovább is ápolni és tovább is fejleszteni fogja azokat a nemzetközi szervezeteket, amelyeknek már eddig is annyi hasznát látta és akárhogyan szájkodtak és nyelveltek is a latin hisztéria által elvakított olasz szakszervezeti vezető urak (hogy csak egy példát érintsek), akárhogy fenyegettek is a német szervezeti vezéreket, hogy az elszakadt köteléket nem lehet majd újból összeilleszteni: egészen bizonyos, hogy pl. az évente százezerszámra Németországba vándorló olasz munkásság a saját érdekében ezentúl is híven fogja gondozni azokat az intézményeket, amelyek lehetővé teszik, hogy akiknek «odahaza nem sütnék kenyeret», azok az idegenben is meg legyenek védve a kiszipolyoztatás és az életnek ezer mindenféle kalamitása ellen.

Másként áll azonban a dolog a másik, a politikai Internacionáléval szemben. Ez a maga őseredeti mivoltában és igaz lényegében annyit jelent, jobban mondva: annyit jelentett, hogy a *munkásnak nincs hazája!* Hogy a munkásnak a hazájával nincs mit vesztenie, a munkás csak egyetlenegy, a *láncait veszítheti* és semmi egyebet. Ennek a gondolatnak a kifejezése az Internacionálé. Amint az idők múltak, ezt a ridegséget enyhíteni igyekeztek. Jöttek a talmudisták, a kommentátorok és egyházatyák, akik mindenféle magyarázattal szolgáltak. Hiszen ismerjük ezeket! «Könnyebb a tevének átbújni a tú fokán, semhogy a gazdagnak a menyországba jutni», ez a világos beszéd nem annyit jelent, hogy a gazdag ember nehezen jut a menyországba, hanem ezt, meg ezt, meg ezt jelenti. Természetes, mert annak az egyháznak, amelynek gazdag emberek és királyok is hívei, már nem lehet az a tanítása a gazdagságról, mint volt akkor, amikor tetves koldusokból állott ki az eklézsia. És a szocializmus, amely benne ül az államkormányzatokban (pedig kivétel nélkül mindenütt benne ül már), nem vallhatja ugyanazt a véleményt a hazáról, amelyet alkottak azok a szocialisták, akik ki voltak átkozva, akik üldözött vadállatok és föld alatt bujkáló proskribáltak voltak.

Pedig magában véve, filozófiai elvontságban lehetséges eszme volna: megtagadni a haza fogalmát és idealizálni a hazátlanságot. Egy a földről messze elvonatkoztatott magasságba emelkedve, az emberi fejlődés ideális fokának tűnhetik fel az egy akol egy pástor állapota in rebus ppliticis. És nagyon jól emlékezünk még

azokra az okoskodásokra, amelyek az igazi hazátlanság mellett agitáltak. Gúnyosan kérdezték, hogy vajjon mi lett az olasz egység után a velencei hazafiassággal, a liguriai, lombardiai, nápolyi, toscanai, a német egység után a mecklenburg-strelitzi és lippe-dettmoldi hazafissággal, amely még csak tegnap mindenki számára kötelezővé tette a meghalást és amelyekért az emberek száz-ezrei pusztultak el nyomorultan az idők folyamán? Hogyan lehessen megérteni, kérdezték, hogy ha egy darab országrészt diplomáciai megegyezés alapján oda akarnak adni egy másik országnak, de nem tudnak megállapodni és háborúra kerül a sor, akkor a már átadni akart országrész lakosai, amelyek mindjárt a másik haza fiai lettek volna, most, mert a megegyezés nem sikerült, emennek a hazának legyenek izzó szeretettől égő gyermekei és menjenek meghalni a majdnem hazájukká lett ország elleni küzdelemben? Valóban, nem kell ám azt gondolni, hogy akik a hazanélküliség eszméjének apostolai voltak, azok hülye gazemberek lettek volna. Az Internacionálé szégyen nélkül vallhatja, hogy eredetileg igenis a hazátlanság volt a bázisa és ennek az ideáját testesítette meg. Ha időközben mégis átalakult az alapeszme, úgy ez ugyanaz az átalakulás volt, mint amelyen a kereszténység ment át a hegyi beszédől egészen a kétszázezer hold földet birtokló püspökig, aki megáldja a csatagépet. Hiába: az emberi ideál örökre az marad: ideál. Ami racionális, azért mindig fognak küzdeni és érette érveket költeni és gondolatokat termelni az agyvelők, de a racionalizmusnak sohase lesz döntő szerepe a világ történeiseiben. És aki nem a felhők magasságában akar ábrándozni, hanem az életküzdelemben résztvenni, mint ahogyan résztvesz benne a szocializmus vagy a kereszténység, annak le kell szállania a felhőkből és akceptálni a földi valóságokat, amelyek egyre durvább ellenmondásba hozzák az őselveket a cselekedetekkel. Amit a húszéves ifjú az ő határtalan idealizmusában helyesnek és a ráció szerint valónak talál, azt mind meg akarja valósítva látni és őrzöngő lelkesedéssel veti magát minden olyan törekvésnek a karjaiba, amely ebben az irányban akar eredményeket elérni. Későbbben, miután ezer falba ütötte a fejét, lehiggad és beül a hivatalba, ahová mint az ifjúság emlékei kísérik el azoknak a gyönyörű küzdelmeknek az emlékezései. Csak lassan... lassan... lassan, ilyen ezer és ezer, millió és millió megalkuvás után automatikusan megy előre minden, olyan hajszálutakon, ahol nem tudjuk már nyomon kísérni a dolgokat.

III.

Azon nem kell csodálkozni, hogy az emberek nem egykönnyen tudnak napirendre térni ilyen fokú szenzáció fölött és minden oldalról igyekeznek elemeire szedni egy ilyen tüneményes, megdöbbentő jelenséget. Elvégre nem csekély dolog az, ami itt történt. Magyar szemekkel nézve, nem is igen lehetett nekünk fogalmunk, hogy mi az az Internacionálé. Egész nagyságában erről csak a németeknek, a franciáknak és azoknak a nyugati népeknek lehetett kellő képzetük, amelyeknél a szocializmusnak már úgyszólván döntő szerepe volt az állam törvényhozásában és kormányzásában. Ahol a parlament legnagyobb pártja a szociáldemokrata párt és ahol a legfontosabb miniszteri tárcák vannak szocialista vezérek kezeiben, ott nem ugyanazt jelenti a nemzetközi konferenciákon való testvériesülés, mint ott, ahol az ilyen tüntetések mögött nincsen semmi igaz hatalom. Ha ilyen hatalmak kimondják, hogy háború esetében a rendelkezésükre álló erőt ellene fogják szegezni a háborúnak, akkor ez óriási jelentőségű deklaráció. És ha azután a háború kitörése után ugyanezek az emberek lelkesedéssel – igen, ne hagyjuk magunkat megtéveszteni a 15 hónapos borzalmak utáni jelenségektől! – lelkesedéssel mennek a háborúba, akkor ezen méltán ámul el az egész világ és keresi, kutatja a történésnek okait és eredetét. . .

A szociáldemokrácia patriarchai Marx, Engels és Lassalle a későbbi szocialisták felfogásától teljesen elütő nézetet vallottak a hazáról, a nacionalizmusról és az ezekkel járó háborúról. Szabó Ervin a minapában a *Világ*-ban azt írta egy cikkében, hogy elvégre is néhány család csinálta ezt az egész világháborút. Ennek alapul szolgál az a közismert szocialista felfogás, hogy a népek örökre békében élnek egymással, csak az uralkodók és az uralkodó osztályok képviselői keverik őket háborúba. Nem akarok most arról beszélni, hogy ennek a felfogásnak micsoda halálos sebei vannak ez idő szerint azok után, ami itt a szemünk előtt történt Olaszországban, Romániában, Görögországban, sőt az Egyesült Államokban. Csak szembe akartam állítani ezt a tipikus szocialista felfogást a szocializmus őstatyáinak a felfogásával, amely egészen más volt. Ezt a felfogást csak később, Bebelék agitációja vitte bele a szocialisták köz tudatába és ez, mint Herkner mondja, Kant felfogása. Marx, Engels és Lassalle ellenben hegelianusok voltak.

Ha az ember Marx és Engels levelezéseit olvassa, meglepődve látja, mily kevésbé volt meg ezekben a férfiakban az a

pacifista érzelgősség, amely a későbbieket jellemzi és mennyire más szemmel nézték a világtörténelem fejlődését és e fejlődés nagy természeti tüeményeit, viharait és katasztrófáit. A mai – mármint a tegnapi – szocializmus felfogását tekintve, ki hinné el, hogy Marxtól származnak e sorok:

«... . Avagy talán valami szerencsétlenség az, hogy az Egyesült Államok elvették a fölséges Kaliforniát a lusta mexikóiaktól, akik nem tudtak vele mit csinálni? Hogy az energikus yankeek az ottani aranybányák gyors kihasználása által a forgalmi eszközöket szaporítják, hogy a Csendes-óceán legtávolabbi partjain rövid idő múlva sűrű népséget és kiterjedt kereskedést koncentráltak, nagy városokat teremtettek, gőzhajókapcsolatokat nyitottak, vasutat fektettek Newyorkból Sanfranciskóig, hogy a Csendes-óceánt tulajdonképpen csak most nyitották meg a civilizáció számára és a történelemben harmadszor adnak a világkereskedelemnek új irányt? Lehet, hogy néhány spanyol kaliforniainak vagy texasinak a «függetlensége» szenved alatta, az «igazságosságot» és más erkölcsi elveket itt-ott megsérthetnek, de mit tesz az ilyen világtörténelmi tények mellett!»

Ugyebár, ez nem szocialista beszéd és ilyesmi nem jelenhetett volna meg a közelmúlt időkben semmiféle szociáldemokrata újságban. Hogy a háborúk világtörténelmi tényezők és az emberi haladás és fejlődés eszközei éppen úgy, mint ahogy lehetnek a romlásnak és pusztulásnak eszközei is: az ilyesmiket csak Steinmetz-féle tudósok hirdethettek, akiket a magasabb, szocialista felfogás alapján bátran meg lehetett kövezni.

Ezt a meggondolást Marx akkor fejtette ki, amikor cikket irt arról, hogy a kis szláv népeknek fel kell olvadniok a magasabb német és magyar kultúrában. «Micsoda nagy büntett az, – kiált fel gúnyosan, – micsoda átkos politika, hogy a németek és magyarok olyan időben, amikor a nagy monarchiák történelmi szükségességé váltak Európában, mindezeket az apró, nyomorék, tehetetlen nemzetecskéket nagy birodalomná vertek össze és ez által képessé tették őket arra, hogy résztvegyenek olyan történelmi fejlődésben, amelyre magukra hagyatva sohase lettek volna képesek. Persze, az ilyesmit nem lehet végbeinni anélkül, hogy néhány gyöngye nemzetiségi virágszálat szét ne nyomjon az ember. De erőszak és kíméletlenség nélkül semmit se lehet véghezvinni a történelemben...»

Sok van ebben, amit nem tudunk helyeselni. Nem is azért idéztük, mint hogyha a benne rejlő igazságot akartuk volna a

tekintély erejével kidomborítani. Csak az volt a célunk, hogy rámutassunk arra, hogy a haza fogalmának a későbbi alakulata és a népek minden körülmények között való békessége nem marxista felfogás. Marx szerint a háború a világtörténelmi fejlődés nélkülözhetetlen eszköze, amelyet a munkásság se helyezhetne használaton kívül, ha valahol kizárólagosan birtokolná a kormányt. A háború pedig magától értetődővé teszi a haza fogalmát.

Egyéb ellentétek mellett, vagyis inkább egyéb ellentétek dacára ebben megegyezett Lassale felfogása Marxéval. A lausannei kongresszuson 1867-ben a lassallei frakció, amely akkor már a vezér halála után a nagyon tehetséges Schweitzer vezetése alatt állott, ellene volt az állandó hadseregek eltörlésére vonatkozó határozatnak. Az ő szemük előtt egy nagy Németország képe lebegett, egy nagy «haza» után sóvárogtak, amely megvalósítsa mindazokat a feladatokat, amelyek alapján a munkásosztály elfoglalja a hozzá méltó helyet a társadalomban. A Bismarck koncepcióját vallották ők is magukénak. «A század minden tudományával felvértezett» Lassalle az egységes Németországtól várta a munkásosztály felemelkedését. Ellenben a rettentő szónoki erejű Bebel, akiről azt írta egyik méltatója, hogy bizonyos eltűntethetetlen mennyiségű tudománytalanság mindvégig jellemezte: Bebel és hűséges társa, Liebknecht, Bismarck politikájának a megbuktatásában keresték az üdvösséget. És ez az álláspont népszerűbb volt akkor még, mint a Lassale-frakció álláspontja, amely a porosz militarizmus bélyegével volt megbélyegezve. Az az óriási érdekkomplexum, amely a partikularizmusban angazsálva volt, mind Bebelt biztatta. A kis hazák bugrisainak a hazafiságával egyirányú volt Bebelék törekvése, csak persze más célkitűzéssel.

Jött a német-francia háború! Az egész németiség előtt éppen olyan világos volt azonnal, hogy vakmerő provokálás történt a német néppel szemben, mint amilyen tisztán látta mindenki 1914-ben, hogy mindenképen elő van készítve Németország megtámadtatása. Ugyanaz a lelkesedés és elszántság jellemezte akkor is a német népet, mint amilyenek tavaly voltunk szemtanúi. A szocialista mozgalom még sokkal fiatalabb volt, semhogy akik az igazságainak apostolai voltak, *ne* hihették volna, hogy a német munkásság magatartása csak annak tulajdonítható, mert *még nincsenek eléggé áthatva a szocializmus tanításaitól*. (Ugyanezt az állítást még most, egy félszázaddal később is lehet itt-ott hallani!)

Ők azonban, a vezetők, akik keresztül-kasul voltak itatva ezekkel a tanokkal, kötelességüknek tartották, hogy az elvek konzekvenciáit levonják. Liebknecht a hadi hitel megtagadása mellett volt. Bebel nem akart ennyire menni: ő a semleges álláspontot tartotta megfelelőnek. A többiek azonban a hitelmegszavazás mellett voltak (milyen csodálatos ismétlődések!) és a döntő tekintélyek, Marx és Engels helyeselték ezt az álláspontot, amely érthetetlennek, ostobának és utálatosnak tűnt fel Liebknecht előtt, aki kijelentette, hogy annyira megundorodott attól a nemzeti tömeglelkesedéstől, amely a szociáldemokratákat elfogta, hogy ki fog vándorolni Amerikába. Lapjában, a Volksstaat-ban boldogan és diadalmasan adta ki később a francia munkásság kiáltványát, amelyet Sedán után a német munkássághoz intézett, hogy mivel a német nép nem a francia nép ellen, hanem Napoleon ellen viselt háborút, most, hogy Napoleon már le van verve és meg van alázva és így a németek célja el van érve, törekedjék a német munkásság, hogy a német kormányt a csapatoknak francia földről való eltávolítására bírja, mert máskülönben azután. . . harc késhegyig! Ez az a hang volt, amely Liebknecht ideológiájának megfelelt. Persze, hiszen nem a népek háborúskodnak, ellenben a nép vessen véget a háborúnak! Csakhogy Liebknecht megint magára maradt és a kiáltványnak és Liebknecht ahhoz fűzött felszólításának, hogy a munkásság *lépjen akcióba*, nem várt kudarcra lett: kinevették vele. Engels Marxhoz írott levelében szemtelenségnek mondja a francia kiáltványt, amely késhegyig menő harccal fenyegetődzik most, amikor le van gázolva a francia hadsereg és amely pökhendi önteltséggel magától értetődőnek tartja, hogy a németek, miután republikát ajándékoztak Franciaországnak, most szépen menjenek haza. «Ez még mindig az a képzelődés, – írja – Franciaország fölényéről és az 1793. által megszentelt földről, amelyet semmiféle későbbi disznóság nem tudott többé megszentelgéseltetni.»

A háború után mégis Bebelék felfogása lett a pártban győzedelmes. És ebben valószínűleg döntő jelentősége volt Bismarck kíméletlen rendszabályaink, amely Vogelfrei-jó, üldözött vaddá tette a szocialistákat. Az emberi arányokat meghaladó volt az az eredmény, amelyet Bismarck a politikában elért. A franciák fölötti roppant győzelem és a német birodalom százados álmának valóra váltása olyan magasságokba emelte ezt a férfiút, ahol már semmi se látszott néki lehetetlennek. Ő, akinek minden számítása alapos volt és aki annyira ismerte az embereket, meg-

feledkezett róla, hogy két egészen különböző dolog a materiális erők legyűrése és a lelkek leigázása. Az új szocializmus – bármennyire hangsúlyozták is később felőle, hogy azért lett olyan hatalmas, mert Marx az álmodozásból, hitből tudományos kategóriát csinált belőle, – lángoló hitté lett az emberek százezreinek a lelkében és ez adott néki óriási erőt. Nincs olyan ember a világon, aki a Mehrwerth-teoriáért nyársra húzassa magát, és ha a szocializmusért százszámra börtönöztették be magukat az emberek, úgy ezt nem azért tették, mert elfogadták a kisajátítók kisajátításának a tételét, hanem azért, mert a világot megváltó eszmét látták az új hitben és lelkükben ez az új tartalma, ez az új rajongása minden egyebet kiszorított onnan. Éppen, mint az első keresztények, ők is hajlandók voltak mindent megtagadni az új hitért. És ha a haza jelentkezett olyannak, amely útjába akar állani az új vallásnak, akkor a hazát is meg kellett tagadni. A haza, amely tiltja az egyforma felfogásuk összejövetelét, szövetkezését, amely büntet, üldöz és börtönöz azért, amit én Igazságnak és Megváltásnak érzek és vallok, az nem az én édes hazám, hanem ellenségeim erejének a szerszáma. Aki ezt az erőt növeli, az az enyémét kibővíti, ezért hát le a katonasággal, le a hadsereggel, a kormánnyal, a monarchiával: mindezek szemmel látható ellenségek!

Ez volt másfél évtized agitációjának a tartalma, amely sok százezer, sőt sok millió ember lelkébe véste magát: egész generációkat nevelt a proletariátusban. Az állam nem minden réteg békés és boldog együttélésének tendenciáját szolgáló intézmény, hanem osztályállam, amely a hatalmasabb osztályok szervezett erejét képviseli és kíméletlenül letipor mindent és mindenkit ennek a rétegnek az érdekében. Ha valamit olykor tenni akar a saját erejükből önmagukon segíteni nem tudó tömegek érdekében: az mind csak humbug, szemfényvesztés, sőt határozottan rosszindulatú törekvés kizárólag abból a célból, hogy még jobban megkösse a szegény néposztály kezét-lábát. Az állam szociálpolitikája ebben a beállításban szerepelt évtizedeken keresztül az agitáció frazeológiájában és csak természetes, hogy az ilyen haza gyűlöleteseid kellett, hogy legyen mindennél, amit az elmúlt időben, mint a haza ellenségét ismertettek velünk.

Ezen a talajon nőtt nagygyá az az Internacionálé, amely tulajdonképpen nem volt egyéb, mint a német szociáldemokrata munkásság és Bismarck közötti hatalmas birkózás eredménye.

Nem ez hozta létre, de ez növelte naggyá. Sohase lehetett volna olyan erősen körvonalozottá, ha a német szociáldemokrácia, amely az Internacionálé legnagyobb tényezője volt, nem tartotta volna szükségesnek, hogy a vele szemben folytatott politika ellen tüntessen és fenyegeessen az internacionalizmus hangsúlyozásával. Mert ne feledjük és újra meg újra emeljük ki, hogy internacionális: ez nem azt jelentette, amit a későbbi kommentátorok beleértelmeztek, hogy t. i. a munkásságnak minden országban ugyanazok az érdekei vannak, hogy mindenütt a kapitalizmus azonos megnyilatkozásai ellen küzdenek és ezért ez a küzdelem se lehet más, ha sikeres akar lenni, mint azonos szabályok szerint folyó, internacionális stb. Nem: internacionális, ez valóban a szó szoros értelmében azt jelentette a keserűség perceiben, hogy a proletárnak nincsen hazája, mindegy, hogy a terület, amelyen a kizsák mányolás folyik, miféle hazának a része. Persze, csak a teoriában és a frazeológiában jelentette ezt, mert hogy a valóságban ez soha, egy pillanatra se volt mindegy, ez mindig azonnal kiderült, mihelyt kenyértörésre került a dolog.

Talán tanulságnak, talán a történelem ironikus intelmének mondhatjuk, hogy Bismarck politikáját éppen az a szerve az államnak buktatta meg, amely a leghangsúlyozottabban szerepelt mindig osztályintézményként: az «osztálybíróság». A bíróság nem volt hajlandó a munkásságnak az idők folyamán alakuló gazdasági szervezeteit a kivételes törvények által tiltott egyesületeknek minősíteni és ezen meg kellett buknia Bismarck törvényei nek. Ő ugyan még szigorúbb törvényekkel akarta útját állani törekvései kijátszásának, de a fiatal II. Vilmos erre nem volt kapható. A mindent elnyomó tekintély alól való csodálatra méltó emancipációval, aminőre millió ember közül csak egy képes, ez a fiatal uralkodó szakított Bismarck politikájával és felismerve azt a hatalmas erőforrást, amelyet a hazájával megbékélt proletárság képvisel, véget vetett a kivételes törvények uralmának.

A többi itt folyt le a szemünk előtt. A császár által nyújtott béke jobbot ugyan kifejezetten nem fogadták el a szocialisták. A munkásság sokkal jobban el volt idegenítve, sőt mondhatjuk, vadítva, semhogy a politikai okosság megengedhetett volna egy ilyen hirtelen engesztelődést. Vollmar és néhány nagyműveltségű társa lett volna erre csupán hajlandó, isten tudja, nem-e annak a bizonyosságakép, hogy nem a legműveltebb ember a legjobb politikus. Az engesztelhetetlenek azonban lehurrogták és leterrorizáltak minden ilyen kísérletet, Vollmarnak nyíltan a szemébe

mondották, hogy belőle a jóllakott ember beszél, de beszédére az éhes proletárok nem hajlandók hallgatni.

Koncedálni lehet és koncedálni is kell, hogy az átmenetet valóban nem lehetett az akkor már óriási erejű szociáldemokrata pártnak máról-holnapra megcsinálnia és megengednie. Ámde az élet valósága apránként elvégezte a maga munkáját. Jöttek a hatalmas munkaszövetségek, amelyek nagy vagytonokat gyűjtöttek és nagy »jelenidőbeli« munkát végeztek. Jöttek a nagy szövetkezetek és a szociálpolitika hatalmas intézményei, amelyek igazgatásában a munkásoknak az őket megillető részt juttatta az állam. A munkások «beleültek» a saját nagy intézményeikbe és ott megtanulták, hogy a kormányzás és igazgatás nem olyan egyszerű feladat, mint amilyennek kívülről látszik. Beleültek a szövetkezetekbe és látták, hogy a vállalkozásban nem minden arany, ami fénylik. Beleültek az államintézményekbe, magába az államba és megtanulták, hogy nem minden a szándékon múlik ott se. Megtanulták igazán ismerni az embereket és a társadalomban működő erőket. Hatalmas párttá lettek, amelynek szövazói Németországban az összes szavazatok egyharmad részét képviselték az utolsó választáson. Ennyi ember már nem mondhatja, hogy nincs köze ahhoz a közösséghez, amelynek legnagyobb alkotórésze, mert ez az álláspont egyenlő volna az öngyilkosság-álláspontjával.

De mint mindég, úgy ezúttal is az események megelőzték a politikusokat és agitátorokat, akik a múltból magukkal hozott és az alakulás fiatal éveiben ragyogóan bevált, milliószor megismélt ideológiákhoz görcsösen ragaszkodnak. Amikor már senki se hitte, hogy a munkásság csak a láncait veszítheti és semmi egyebet, a gyűléseken és a vezércikkekben még mindig ez a hang járta. De mind jobban hallhatóvá vált ezeknek a frázisoknak üres kongása és az idők lassú múlásával megjöttek ennek a belátásnak a külső kifejezései is. Mindenütt lábra kapott a revizionizmus. Az Ortodoxia ezt ádáz dühvel és nagy sikerrel fojtotta el első megnyilatkozásaiban, de minél nagyobb sikert aratott fölötte, annál kevésébe tudta eltüntetni. És akkor megisméltődött, amit oly sokszor láttunk a történelem folyamán nagyban és kicsinyben, hogy a revizionizmus elleni dühös hadakozás közben maga is revizionistává vált, anélkül, hogy beismerte, sőt anélkül, hogy tudta volna. A régi rituálék és a régi dogmák ismétlésével apránként azzá lett a szociáldemokrácia, aminek a revizionizmus óhajtotta, sőt a revizionisták első koncepciója csu-

pán iránymegállapítássá vált későbbben, mert a fejlődés nem állott meg ott, ahova a revizionista mozgalom tendált, annál sokkal tovább ment, egészen oda, ahol már alapos a kilátás, hogy a nemzetközi szociáldemokrácia egész súlyával az adott történelmi talajra helyezkedő szociális, reformpárttá lett, bármit tartalmazzanak is a vezércikkek és a szónoklatok.

Ez hosszú esztendők tanulsága volt. És a ívek sok csalódását látták ezek az esztendők. Lassanként derült csak ki, hogy az internacionalizmus jelszavát a saját belső használatára mindegyik ország szocialistái nagyra becsülték, de mihelyt arra került a sor, hogy ebből a másik ország szocialistái nem a saját használatukra, hanem kifelé, ellenünk irányulólag is akarnak konzekvenciákat levonni, ez ellen a leghatározottabban protestálunk. Már 1904-ben az amsterdami nemzetközi kongresszuson történt, hogy a francia ortodox marxisták a német ortodoxistáknak a revizionisták fölötti nagy győzelmére támaszkodva, a győzedelmes Bebel segítségével akarták letörni a saját revizionistáikat. Határozatot akartak elfogadtatni, amely megtiltja a szocialista pártoknak a polgári pártokkal és kormánnyal való paktálást. Németországban ez tárgytalan volt, ellenben Franciaországban égető kérdés volt a miniszterializmus. Jaurést végtelenül sértette és bántotta, hogy e tekintetben a németek írják elő számukra a követendő magatartást. Hatalmas támadást intézett a német szociáldemokrata párt és annak habozó, tétovázó politikája ellen. Szemükre vetette, hogy az általános választójogot se ők maguk vívták ki, hanem úgy kapták ajándékba és ha a kormány vissza akarná tőlük venni, semmit se tudnának tenni, amivel ezt megakadályozhatnák. A támadásra Bebel válaszolt és akár szándékolta, akár nem, feleletéből német büszkeség áradt ki. Az orra alá dörgölte Jaurésnek, hogy a francia respublikát a német szuronyoknak köszönhetik és hogy ez a respublika a munkások részvétele dacára sokkal kevesebbet tett a munkásosztályért, mint a német monarchia.

Ebben az esztendőben mondotta Bebel a parlamentben azokat a szavakat is, amelyek, hogy nem feleltek meg a szociáldemokrácia régebbi 'álláspontjának, minden egyéb bizonyíték nélkül magából abból is megállapítható, hogy óriási szenzáció erejével hatottak és örökre emlékezetesek maradtak:

«... Wenn der Krieg ein Angriffskrieg werden sollte, *ein* Krieg in dem es sich dann um die Existenz Deutschlands handelt, dann – ich gebe Ihnen mein Wort – sind wir bis zum letz-

ten Mann und selbst die ältesten unter uns bereit, die Flinte auf die Schulter zu nehmen, und unseren Deutschen Boden zu verteidigen. . . Wir leben und kämpfen auf diesem Boden, unser Heimatland, das so gut unser Vaterland, vielleicht noch mehr, als Ihr Vaterland ist, so zu gestalten, dass es eine Freude ist in demselben zu leben, auch für den letzten von uns...»

Ezekből a szavakból már kidomborodik a honszeretet és az a vágy, hogy a honi tényezők által adott és a honi határok által körülzárt területen fejthesse ki a szociáldemokrácia történelmi hivatását. Már van a proletárnak hazája és már veszíthet egyebet is, mint a láncait. A tények logikája kezdett megnyilatkozni, hogy majdan teljes diadalt arasson. Mert kiegyenlíthetetlen dolog: résztvenni a parlamentben a jelen dolgok intézésében és a kommunista kiáltvány, sőt akár az erfurti program alapján állani. Marx konzekvenciája teljes volt a «parlamenti kretinizmus» álláspontjával, de a parlamenti «izolálódás» abszurd helyzetet teremtett, amelyből az idők folyamán szükségszerűleg ki kellett magát szabadítania a szociáldemokráciának.

– «De Bebel csak arról az esetről beszélt, – hallom az ellenvetést, – amikor az országunkat megtámadják!» Ámde erről ez után a háború után többé nem lehet szó. Hiszen látván látjuk, hogy az összes hadban álló országok megtámadottak tudják magukat feltüntetni. Jól érezte ezt különben már akkor is mindenki. A legközelebbi nemzetközi kongresszuson, 1907-ben, Stuttgartban az exaltait Hervé a végtelékig ki is hegyezte ezt az ellentmondást. Kifejtette, hogy a diplomácia mindég képes lesz a saját országát megtámadottak feltüntetni és az ellene folyó háborút igazságtalannak beállítani. Ezért hát a szociáldemokrata pártoknak nem szabad megelégedniük azzal, hogy csak megtámadtatás esetében nem fogják szolgálatukat megtagadni, hanem ennél tovább kell menni. *A munkásnak nincs hazája, mindegy neki, hogy melyik nemzetség vagy kormány alatt zsákmányolják ki a kapitalisták.* Ezért arra az álláspontra kell a nemzetközi szociáldemokráciának helyezkednie, ha alaptételéhez konzekvens akar maradni, hogy akár védő, akár támadó háború esetében általános felkeléssel fog válaszolni.

Nem tudom már, de bizonyára nagy taps kísérte Hervének ezeket a szavait, amelyek valóban lelkes és elszánt hangjai voltak a régi szocialista tanításoknak. Ámde a hatalmas szervezetekben tömörült és hatalmas «Gegenwartsarbeit»-ot teljesítő német ezo-

cialistákra már nem volt hatása az ilyesminek. A németek ellene voltak Hervé indítványának. Szónokuk kifejtette, hogy ez az elv, ha keresztülvitetnék, éppen a fejlettebb és értékesebb, az emberiség és a munkásság szempontjából becsesebb országokat szolgáltató ki az elmaradottabb országok katonai erejének. Az ellentmondásra Hervé iszonyú dühvel válaszolt, amelyben már benne volt az a gyűlölet, amelynek epéjével a németeket a háború 4ta írott cikkeiben mocskolja. Azt felelte, hogy ez mind csak lárifári, amelynek az igazi indoka az, hogy a német szociáldemokraták immár jóllakott, megelégedett nyárspolgárok, akiknek eszük ágában sincsen a béke fentartásával törődni, ugyanazzal a hullá-engedelmességgel, amelylyel Bebelnek engedelmeskednek, engedelmeskedni fognak a császárnak is, ha arra fog a sor kerülni.

Ha nyárspolgárnak lenni annyit tesz, mint komolyan dolgozni, mint résztvenni a jelen pillanatban adott és most megvalósítható s megvalósítandó feladatok megoldásában, akkor a német szociáldemokrácia valóban nyárspolgárrá változott. Nem a szavakban, mert a szavak és az igék ugyanazok maradtak, hanem a valóságban. Ugyanabban az esztendőben, amelyben Hervé ezt dühöngve megállapította, Michels is azt írja a német szociáldemokráciáról, hogy kezd realiztikus, okos és hazafias lenni.

Ami a hazafiasságot illeti, ennek a fölébredése, helyesebben? rövid szunnyadás után való újjáébredése és teljesen érthető volt. Időközben megkezdődött az a politika, amelynek szemmel látható célja volt Németország bekerítése és megfojtása, amihez való segédkezésért az ehhez szükséges erőhatalom legnagyobbika, Oroszország szabad kezet nyert volna Ausztria-Magyarországon és a Balkánon táplált törekvéseinek a megvalósításához irtózatosszerű veszedelem kezdett tornyosulni Németország feje fölött és a legbambább dogmatikusokon kívül nem volt olyan valamire való ember a szocialisták között is, aki még mindig hitte volna, hogy a munkásságra nézve mindegy, vajjon a német haza szabadon kifejtheti-e gazdasági és szellemi erőit, vagy korlátok közé szoríttatik az ambíciója és a tevékenysége, amely minden más ország tevékenységét felülmúlja. Az ortodoxia Péter apostola, Kautsky is azt írta már, hogy a haza védelme tekintetében fölösleges minden diskusszió, mert aki a veszély pillanatában meg akarja akadályozni azt, hogy minden fegyverfogható ember a határra rohanjon és a hadsereg mindennel a legjobban el legyen látva,

azzal szemben a kormánynak nem kellene semmi intézkedést tennie: azt a közfelháborodás menten szétmorzsolná. Egészen más fogalmuk volt már az államról, mint az első álmódosások ifjú éveiben. A szakszervezetek hosszú időn át világossá tették mindenki előtt, hogy igenis az emberek formálják és befolyásolják a dolgokat, hogy a társadalom életének a törvényeit, mint akár a természet törvényeit is paralizálni lehet. Mint ahogyan a nehézkedés törvényét ellensúlyozzák az alátámasztással, akként lehet alátámasztani azokat a törekvéseket is, amelyek a Marx által megállapított törvények szerint a társadalomgazdaságban mutatkoznak. Belátták, hogy mindenkinek közre kell működnie a közös munkában és senki se állhat duzzogva félre, hogy a maga külön életét és csakis azt élje. Rájöttek tapasztalatból, hogy az állam nem formálhatja át a dolgokat, az állam csak rendezheti, szabályozhatja, formákba öntheti és tökéletesítheti azt, amit a nép létrehozott. Az állam más, egészen más lett már, mint volt a kommunista kiáltvány idejében, vagy akár az erfurti program idejében. A szociális olajcseppből, amellyel Bismarck az állam kerekét kenegetni ígérte, a szociális intézkedések záporosója lett, amely folyton-folyvást zuhogott a népre. Az élet apránként szocializálta az egész államot és az egész közéletet. Mintegy 6 millió német van különféle gazdasági szövetkezetekben és talán ugyanannyi mindenféle érdekeket képviselő egyesülésekben. Ezek mind demokratikusan igazgatott alakulatok és tagjaik közös céljainak a megvalósítását szolgálják. A kommunális üzemekben félmillió körüli egyén van alkalmazva s a csecsemők és gyermekek légiója élvezi a közgondozás jótéteményét. A lakásügy terén a kommunális és állami gondoskodás óriási méreteket ölt és a különféle komunitások tiszta vagyona húszmilliárd körüli összegre rúg Németországban. A vasutak, a posták államiak és ha mindazokat összeszámoljuk, akik önmagukat és hozzátartozóikat az államtól, kommunális üzemektől és szövetkezetektől kapott fizetésből és bérből tartják el, kiderül, hogy mintegy hétmillió lélek, a lakosság egytized része ez összesen. És többé-kevésbé így van ez a többi kultúrálammokban is.

Ha nevétségessé nem akart válni, senki se hangoztathatta ilyen változások után többé komolyan az osztályállam régi dogmájának a tételét és most már igenis sok, nagyon sok védeni valója volt a proletárságnak is a hazában. A «nemzeti» megszűnt annyit jelenteni, mint reakcionárius és szűkkeblű osztályönzés,

saját magán tanulta meg minden német proletár, hogy a nemzeti fellendülés, gazdasági virágzás a munkásosztálynak is hasznára van és így mindenkinek egyformán érdeke a haza felvirágoztatása, a benne rejlő erők kifejtésének a legmesszebbmenő lehetősége és minden alkotás védelme. Ez a belátás egyre tarthatatlanabbá tette a régi dogmákat: a revolucionizmus igéit régi szép emlékekké változtatta az idő. Az 1913-iki jenai kongresszuson már így kiálthatott fel az egyik szónok: Hol van az az elvtárs, aki ma még a kapitalista társadalom összeomlásában hisz, hol van az a szocialista pártlap, amely ma még marxista szellemenben volna szerkesztve és hol van az egész revolucionizmus? Nem maradt meg belőle egyéb, mint néhány egészen kényszereedett forradalmi frázis!”

IV.

Ilyen körülmények között köszöntött be a világháború. Nem kell, hogy újra feltárjuk, amúgy is eléggé ismeretes a német munkásság magatartása a háborúval szemben. Akik most utólag, az egy évnél hosszabb ideig tartó rettenetes küzdelmek fáradtságai és kijózanító szenvedései után mindent a régi frazeológia alapjára óhajtanának helyezni, most magyarázgatni és szépíteni igyekeznek a dolgokat. Hogy mindaz csak azért történt, mert a szociáldemokrácia még nem volt elég erős, mert hirtelen meglepetésként szakadt reánk a háború stb.

Ámde mindez tévedés és tévesztés. Ami történt, az szerves és várható folyománya volt azoknak az átalakulásoknak, amiket fentebb röviden jellemeztünk. Hiszen teljes lehetetlenség is volna, és a szocializmus materializmusának teljes megtagadása, hogy ily csodálatos átalakulásoknak az ideológiára ne legyen semmi hatása. Hogy a német haza fogalma ma is az legyen a német proletárságban, mint volt a szocializmus első vajúdásainak és az üldöztetés éveinek idejében.

Szó sincs róla, hogy a német szocialistákat meglepetésként érte a háború. Évek óta biztosra várták már ezt a világvihart és mindenki érezte, hogy nemsokára ki fog törni. Az Internacionálé egyan még 1912-ben a baseli kongresszuson azt határozta, hogy a háború kitörése esetében «mindent meg kell tennie»; de tudta már akkor mindenki, hogy ez nem egyéb, mint ijesztés a kormányoknak. Tudta mindenki, hogy ha kiüt a háború, minden ország munkássága a hazája ügyét fogja szolgálni. Hervé egy szép napon mint megtért jelentkezett a világ előtt és militarista propa-

gandát üzött, Németországban pedig 1913-ban a szociáldemokrata párt megszavazta a milliárdos hadiadót. A költségvetési bizottságban az agg Bebel elzengte hattyúdalát, amelyben látnoki szemekkel jellemezte a várható dolgokat és mindent megajánlott a hazának:

«Es gibt in Deutschland überhaupt keinen Menschen, der sein Vaterland fremden Angriffen wehrlos preisgeben möchte. Das gilt namentlich von der Sozialdemokratie, der freilich ihre Gegner. . . oftmals den Vorwurf der Vaterlandlosigkeit gemacht haben. Die Socialdemokratie hat im Gegensatz zu dieser Behauptung niemals verkannt, dass die geographische und politische Lage des Reichs *die Notwendigkeit einer starken Schutzwehr notwendig macht*. Wir müssen leiden immer noch mit der Möglichkeit eines Angriffkrieges von Osten her rechnen. Wenn einmal ein solcher Krieg ausbrechen sollte, den zu verhindern – wie ich glaube – auch die deutsche Regierung alles tut, dann müsste er bei dem heutigen Stande der Waffentechnik, bei der Organisation der Heereswesens und bei der Gestaltung der Bündnisse einen ungeheueren Umfang annehmen. Es würde zum Weltkriege werden und unser Vaterland vor die Frage vor Sein oder Nichtsein stellen. Infolgedessen rechtfertigt sich nicht nur die Wehrhaftmachung des letzten Mannes, sondern sie ist eine notwendige Forderung.»

Bebel tehát tudta, hogy mi készül és ha élt volna még tavaly augusztusban, öreá nem lehetett volna meglepetés az, ami történt. De nem volt az meglepetés a minorum gentiumra sem. A berlini szociáldemokrata választási egylet közleményeiben 1912. decemberében ez volt olvasható:

«... Hinter dem kleinen Serbien steht Russland. Versagt also die Rosstäuscherkunst der Diplomaten, geht der Wahnwitz der herrschenden so weit, die Kriegsbestie zu entfesseln, dann tritt nach Beethmann-Hollwegs Versicherung Deutschland mit schimmernder Wehr an Oesterreichs Seite. Frankreich ist aber dank der Bündnispolitik der herrschenden Klassen Europas Russland zur Waffenhilfe verpflichtet und auch England wird bei dem allgemeinen Kriegstanze nicht Mauerblümchen spielen wollen...»

A szavak, mint látnivaló, még a régiek, – hiszen a választótömeghez szólnak, amely nem egykönnyen tanul új nyelven beszélni. De, ime, szóról-szóra az, ami később történt! Nem a meglepetés zavara volt tehát az, ami a német szocialistákat és utána a többi országok szocialistáit is arra az elhatározásra bírta,

hogy szívvel-lélekkel résztvegyenek hazájuk háborújában. A dolgok történelmi kényszere hozta ezt így magával.

És most egymáson csodálkoznak azok, akik az Internacionáléban résztvettek, hogy hogy lehet az, hogy a másik annyira megfélemedezett magáról. Hervé azt írja, hogy a legutolsó francia reakcionárius a franciaságánál fogva közelebb áll a szívéhez, mint az egész német szociáldemokrata párt, az angol munkások a háború folytatása mellett hoznak határozatot, felajánlják toborzó propagandájukat a kormánynak és a német elvtársak azt írják róluk, hogy kongresszusuk azt a benyomást teszi az emberre, mintha százezer bolond handabandázna. Egy kitűnő orosz elvtárs, Alexinszky pedig, egyike azoknak, akik a legnagyobb entuziazmussal és igazi orosz fanatizmussal hirdették mindég az országhatárok ledöntését, most könyvet irt az orosz ügy igazsága mellett (*La Russie et la guerre. Par Grégoire Alexinsky. Paris, 1915.*). Rajongó szavakkal magasztalja ebben az orosz munkástömeget, amely a jó hazafiasságára hallgatott, nem pedik az «intellektuellek» tanácsaira, akik Oroszország vereségét kívánják a forradalom érdekében. Kifejti, hogy milyen nagy-szerű nemzet az orosz, amelynek az elnyomásától sohase kell úgy félni, mint a németekétől, mert az orosz, az szív-ember stb. És a végső konklúzió, amire a tegnap még vad, hazátlan forradalmár jut, abban a katonalevéiben van lefektetve, amelylyel könyvét befejezi azzal a megjegyzéssel, hogy aki azt írta, az-óta elesett:

« . . . Nem élünk örökké ezen a világon. Mi egy ember élete? Egy csöpp víz a mi dicsőséges Oroszországunk életében. Mi nem élhetünk örökké, míg az ő életének öröknek és dicsőséggel teljesnek kell lennie. Tudom, hogy elfelednek bennünket és boldog utódaink nem fognak emlékezni azokra, akik a katonasírokban alusznak. De ez nem tesz semmit!...»

íme, ez a hazátlan forradalmár könyvének az akkordja és ha közben nyugodtabb kedélyek igyekeznének mindent a régi gyékényre visszaráncigálni, úgy látnivaló, hogy ez már csak «politika», nem pedig a való dolgok megnyilatkozása.

Az Internacionálé azért meg fog maradni, csak nem az lesz többé, ami volt. És mert nem az lesz többé, sokkal nagyobb sikereket fog elérni. Alapja realitás lesz, nem pedig egymásra kényszerített illúzió. Hiába: a nemzeti eszme még mindennél a világon erősebbnek bizonyult és csak bámulni lehet azon, amire

a mostani nagy világkavarodás megtanított bennünket, hogy a közlekedés tökéletessége, a szellemi és materiális kommunikáció szédületes arányai, az áru- és értékóceánok ide-oda hullámozása, amelynek hitünk szerint egyenlősíteni kellett volna a világot: mily kevésbé változtatott a nemzeti sajátságokon. Hogy mennyire ugyanaz még minden nemzet, mint volt századok előtt.

Egyébként éppen a szociáldemokrácia volt az, amely a saját portáján tanulta megismerni a nemzeti eszme erejét. Az osztrák pártban lejátszódott események a legkonokabb dogmatikusnak is kinyithatták a szeméit. Amíg szűkkörű választójog alapján ült össze a bécsi parlament, a nemzetiségi vidékekről csupa olyan képviselők jöttek, akik mind kitűnően beszéltek németül és bár volt nemzetiségi herce-hurca elég a parlamentben, mindig lehetett az egymást megértő képviselők között kompromisszumot létesíteni. Az általános választójog alapján a nemzetiségi vidékekről csupa olyan képviselők jöttek, akik egy kukkot se tudtak németül és ez a hiányosság különösen a szocialista képviselőket jellemezte. Csakhamar külön nacionalista pártokra szakadt az osztrák parlamenti szocialista párt és ami még több, a gazdasági szervezetekben is beállott ez a nemzetiségi szakadás. Eleinte még szépítették a dolgot, hogy ez csak a területi elhatárolást jelenti, de csakhamar fel kellett adni ezt az illúziót is, mert a cseh szakszervezetek a Bécsben és Ausztria egyéb városaiban élő cseh munkásokat is maguknak igényelték és szerezték is meg. Franciaországban a szocialista miniszterek a francia sovinizmust egy csipetnyivel se ápolták kevésbé, mint más pártok reprezentánsai, az angol fábiánusok az angol imperializmus mellett tettek hitvallomást, Olaszországban Bissolati frakciója lobogó vörös zászlókkal csatlakozott a tripoliszi hadjárat alkalmából az olasz imperializmus eszméjéhez és ez követelte a leghevesebben a háborút Ausztria ellen. Oroszországban a párt igen tekintélyes tagjai, többek között Tugan Baranovszky, nemzeti liberális alagra helyezkedett és a párt maga nemzetiségi elemeire bomlott. Most a háborúban pedig Plechanow és társai Oroszországban, Hyndmann és társai Angliában, Hervé és a többiek Franciaországban majdnem dühösebb háborúpártiak, mint a hadseregszállítók, mint ahogy a németek között is – bár némiképp más motívumoktól vezéreltetve – Frank rögtön beállott önként katonának és utána még sokan megismételték annak a szocialista pártlap-szerkesztőnek a szavait, aki azt mondta: «Elég volt a fecsegésből, megyek Hindenburghoz». Sőt látnunk kell, hogy a semleges or-

szagok szocialistái is nemzeti és faji érzelmük szerint húznak egyik vagy másik félhez.

Egyszer, egyszer. . . minden másképpen lesz. őrizzük meg álmainkat, mert azok az emberiség legszebb reménységei. De bebizonyult, hogy ma még ezek az álmok valóban álmok, nem pedig valóságok. És nem használ, hanem árt a jó ügynek az, aki a tényeket nem akarja tudomásul venni, letagadja, lemagyarazza és megint mindent azon az alapon akar csinálni, ami az ideálunk, nem pedig azon az alapon, ami a reális valóság. És hogy ez így van, hogy annyira ragaszkodnak a politikusok a régi formákhoz, ennek más okai is vannak, mint csupán a konokság és az álszemérem. Ámbár a csúfoltatás és az ellenség káröröme nem negligálható tényező a politikában. Jól tudja azt minden gyakorlati politikus, hogy egy ferde helyzet, egy jó gúnyötlet, egy fölsülés sokszor hatalmasabb ellenség a legkézzelfoghatóbb materialisztikáknál és jobban befolyásolhatja a sikert. Egészen plauzibilis föltevés tehát, hogy az ilyen helyzetbe kerülés ellen való védekezés is szerepet játszik a «semmi sem változott» állás pont hirdetőinél. Az igazi faktor azonban nem ez, hanem az, hogy akik hivatva lesznek az ügyben véglegesen dönteni, azok ma még a harctéren vannak és senki se tudja még egészen bizonyosan, hogy mi lesz a háború vége. Pedig könnyű belátni, hogy mindenféle fajtájú konzekvencia, amit majdan a háborúból bármely osztály, párt, felekezet és minden ember is levonni fog, attól nagy mértékben fog függeni, hogy miképpen végződik a háború. Könnyű belátni, hogy az érzelmek egészen mások lesznek, ha egyik hadban álló fél sem ér el nevezetes előnyt a másik fölött és ismét mások, ha az egyik a másikat teljesen leveri.

Ez azonban még mindig csak a politika és a sikert szem előtt tartó magatartás. A tényeken azonban a magatartás épp oly kevésbé fog változtatni, mint nem változtatott az elmúlt esztendőben, amikor azonos szavak ismétlése, azonos rituálék és jel-szavak dacára a tények az egész vonalon megváltoztak és jó-részben a benne élők tudatán kívül megváltozott maga az egész ideológia is. A tudatosnak a tudattalantól való nagy eltolódását és az ebből származó óriási feszültséget egyenlítette ki egy pillanat alatt a háború villáma. Az egyensúly állapotát, amely most adva van, azokkal a szavakkal lehet jellemezni, amellyel különböző variációkban az elmúlt évben ezerszer jellemezték: az *álkim az új felfogásban az a terület, amelyen dolgozni kell a munkás-ság érdekében és pedig nem egy ködös «Zukunftsstaat», hanem*

a mai allant, amely e felfogásban és igaz hivatásában nem egy kis klikk eszköze már, hanem az osztályok fölött álló alakulat, amelytől lehet azt elvárni, hogy a munkások érdekeit istápolja. Amint a németországi szervezett munkásság egyik legexponáltabb reprezentánsa, Winnig írja:

«Der Staat ist die Zusammenfassung aller Volkskräfte, seine Leitung ist das denkende Organ, dass sich für die Behauptung des Ganzen einsetzen muss. Wer das Ganze erhalten will, muss seine Zusammensetzung wollen. . . . Staat und Arbeiterschaft sind auf einander gewiesen. . . . Das Bewusstsein der gegenseitigen Unentbehrlichkeit hat der Krieg in so manche Köpfe gehämmert, es muss auch für den Frieden lebendig bleiben...»

* * *

Aki mindezekből azt a konzekvenciát vonja le, hogy vége a szociáldemokrata pártnak, vége a munkásszervezeteknek és hogy ismét fel fog virradni a háromhatosos napszámok világának a hajnala: annak a tévedése éppen olyan vaskos, mint amilyen ostoba. Ellenkezőleg: a munkásság és a munkáspárt ereje meg fog hatványozódni az új alapokra helyezkedett érdekküzdelmekben, csak egy sereg dogma és egy idejemúlt, *hivatását fényesen teljesített* ideológia fog elhelyeztetni az emberiség kultúrtörténelmének okmánytárában, hogy ott megvárja azokat a messze jövőben szunnyadó időket, amikor az emberek megérnek és a viszonyok kifejlődnek az egy akol, egy pásztor ideális magasságáig. A történelem folyamán nem először történik ez meg ezzel az ideológiával és valószínűleg nem is utoljára. De mindig újra fel fog támadni, mert az emberek az utópiáikhoz ragaszkodnak legerősebben és sohase fognak abba belenyugodni, hogy lehetetlenség legyen az, ami racionális. És bizonyos az is, hogy az az Internacionálé, amely nem az anacionalizmuson, hanem a nacionalizmuson fog apránként felépülni, szervezettebb és erősebb terméke” lesz a történelmi fejlődésnek, mint volt az, amely csak a szavakon épült és amelynek a katasztrófája most a szemünk előtt lejátszódott. Bizonyára ez az értelme annak a gyönyörű és mélységében megkapó mondásnak, amelyet az összeomlás első nagy áldozata, Jaurès öntött formába: «Egy kevés hazafiság szétrombolja az internacionalizmust, sok hazafiság újra felépíti.»

És még egyet! Az átalakulás nem azon az alapon történt, hogy az állam, a haza virtualiter *képes* fölötte állani az osztályoknak, hanem azon az alapon, hogy a nyugati országokban, de különösen Németországban ezt a képességét a haza meg is

valósította. Az átalakulás tempója nem mindenütt lesz egyforma és mindenütt attól fog függeni, hogy milyen lesz a munkásság helyzete és jogállása. Minden fiától igényelheti és megérdemli a szeretetet a haza akkor is, ha a haza gyenge és szegény, de nem érdemel és nem kaphat őszinte szeretetet attól, akihez szándékosan mostoha. Minden talajban más és más lesz ugyanaz a növényzet is, de mindenütt döntő tényező a földnek a megművelése és a növénynek miként való ápolása. Ahogyan szemünk előtt ment végbe az a változás, hogy a keletelbiai homokon háromszor akkora lett a termés, mint a magyar humuszon, úgy láttuk mi férfikorunk delén levő emberek rövid évtizedek alatt azt a változást is, amely a «proletárnak nincs hazája» jelszótól odáig terjedt, ahol a német szociáldemokraták legortodoxabb napilapjában nap-nap után megjelennek az elvtársak gyászjelentései: Den Heldentod fürs Vaterland.. .